De Heraut

door de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Dit blad wordt geregeld des *Vrijdags* aan de geabonneerden verzonden.
Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseeren aan de **REDACTIE**. Abonnementen en Advertentiën aan de **ADMINISTRATIE. Bureau: N.Z. Voorburgwal 58—60, te Amsterdam.**
Inzendingen, die later dan *Donderdag* 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 26 December 1920. N°. 2240.

Abonnementsprijs: *franco* aan huis, per drie maanden ƒ 1.50 bij vooruitbetaling voor het Buitenland en Ned.-Indië per jaar ƒ 7.20 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers ƒ —.15.
Advertentiën: van 1 tot 5 regels ƒ 1.35, met in begrip van bewijsnummer, voor elken regel meer ƒ -.25. Aanvragen en vermelding van liefdegaven ƒ -.12 per regel.

Hij hield zich vast.

[OUDEJAAR.]

Want hij hield zich vast als ziende den Onzienlijke.
Hebreën XI 27b.

Het vaststellen van het middernachtelijk uur op 31 Dec. als overgang van Oud in Nieuwjaar, dateert eerst uit den tijd van het Concilie van Trente (1545—63). Toen toch is de Juliaansche Kalender vervangen door dien welke naar Paus Gregorius heet. Deze vervanging, metterdaad een vertetering, is eerst in de 18e eeuw ook door de Protestanten overgenomen. In Rusland daarentegen bleef men zich houden aan den »oude-stijl«. Van verbetering mag men bij den »nieuwen stijl« ook daarom spreken, wijl het burgerlijk-jaar er meer in overeenstemming door werd gebracht met het zonne-jaar of den omloop onzer aarde om de zon.

Op zichzelf biedt die overgang, dit tusschen verleden en toekomst liggend *nu*, ons geen »christelijke« gedachte. Daarbij komt nog het zoo heel betrekkelijke van wat men »jaren« óf het loopen van planeten om de zon noemt. Duurt toch op onze aarde een zonne-jaar 365 dagen, 5 uren, 9 minuten en 10 seconden, op de planeet Mars duurt, om nu deze maar te noemen, een jaar 687 dagen. Vragen wij nu wa zoo'n jaartijd en dus wat «tijd« is, dan wordt de zaak nog betrekkelijker. Omtrent »tijd« schreef de Kerkvader Augustinus: »Indien niemand het mij vraagt, weet ik het; indien ik het den vrager wil uitleggen, weet ik het niet«. Zooveel is dan ook wel zeker, dat »tijd« geen »ding« is. Noch een stroom waarop dingen drijven, noch een met »tanden« aan dingen »knagende« ding. Wij kunnen er dan ook wel niet veel meer van zeggen, dan dat tijd niet aan of in de «dingen« is, maar in »ons«. Wat wij waarnemen bij de jaarlijksche beweging der aarde om de zon, is niet »tijd« maar zijn de jaargetijden, de overgangen van winter in lente, van lente in zomer, van zomer in herfst en dat is als het waarnemen van een voortdurend ronddraaiend rad. Dat door onze zon, als de voornaamste bron van licht en warmte, veroorzaakte veranderingen waargenomen door onze zinnen, beleven wij als »na-elkaar", en ordenen of schikken die dan door tusschen toen en straks, verleden en toekomst met het »nu' een grens te trekken. Zoo heeft de tijd alleen betrekking op ons menschen, die in een tijd zijn en in wie de tijd is.

—

Maar, en dat is wat van ons menschen volstrekt onafhankelijk is, het rad blijft draaien, onze aarde wentelt zich in volhardende gedurigheid rondom haar zon.

Zeg nu, dat deze standvastigheid, dit volhardend natuurgebeuren in verband staat met de »elliptische beweging der planeten", welke beweging door den, in 1630 gestorven, Johann Keppler is ontdekt.

Zeg ook, dat de oorzaak van die elliptische beweging gevonden is door den, in 1727 gestorven, Isaäc Newton, toen hij ontdekte de »wetten der aantrekkingskracht" als heerschend in heel het stoffelijk heelal, en dus ook bij de beweging der hemellichamen.

Ik ben dan goed met u eens, dat door Keppler de beweging ook der aarde om haar zon nader is toegelicht en dat door Newton ook van dit standvastig en volhardend natuurgebeuren de oorzaak is gevonden. En dankbaar aanvaard ik met u deze verheldering en verrijking van ons weten op dit gebied, door die twee.

Maar toch bevredigt deze oorzaak van dit natuurgebeuren ons Christenen nog niet. Als Newton zelf, dringen ook wij met ons denken door tot een nog diepere oorzaak, en dit om denken vindt dan eerst rust wanneer het in God de laatste of wilt gij de eerste oorzaak ook van dit natuurgebeuren heeft gevonden.

Dus onderwijst of leert onze God het ons ook door Zijn Woord en wel, om maar iets te noemen, in Psalm 148 : 6, dat geldt ook voor de ons met eerbied vervullende wereld der sterren, »Hij heeft hun een orde gegeven, die geen van hen zal overtreden". Wij, Gereformeerden gelooven dan ook, dat achter en in die aantrekkingskracht werkt »de almachtige en alomtegenwoordige kracht Gods«. De standvastigheid in de orde van den loop der aarde en der andere planeten om de zon, de standvastigheid van het aangetrokken worden dier planeten door de zon en van haar zoowel de zon als elkander aantrekken, deze standvastigheid wijst ons op »een kracht uit hooger kracht gesproten".

Zoo vermag de Oudejaarsnacht met zijn tusschen verleden en toekomst liggend *nu*, ons de gedachte bij te brengen aan wat wij Gereformeerden, op het voetspoor van Calvijn, verstaan onder »Gods gemeene Gratie«. Zijn aan alle menschen betoonde gunst, die zich ook hierin betoont, dat de doorwerking der zonde nog wordt gestuit. Dat ons zonnestelsel en daarin onze verzondigde aarde nog blijft bestaan en zoo bestaan, zoolang als het God naar zijn Souverein bestel behaagt, doordat Hij ook deze Zijn schepping met Zijn hand onderhoudt en tegen verderf behoedt.

—

Dan, de gedachte aan het Geloof in Gods gemeene Gratie, waardoor Hij ook Zijn zon doet opgaan over boozen en goeden, is nog niet eenzelvig met die aan het Geloof in »Gods particuliere Genade« waardoor Hij in en om Christus de zondeschuld Zijner verkorenen uitdelgt en hen van zondesmet reinigt.

Toch vermag de Oudejaarsavond bij stil-herdenken wat in den straks afgesloten jaartijd onder al het daarin gebeuren onze houding is geweest, ook in ons, aan het Geloof dier particuliere Genade de gedachte te wekken. En dan strengelt zich voor ons bewustzijn de gemeene Gratie en de particuliere Genade van onzen God dooreen.

Dan, maar ook dan alleen, wordt de Oudejaarsavond een tijd van christelijk gedenken en dat gedenken zelf een dier »geestelijke oefeningen«, een »dier heilige oefeningen der godvruchtigheid«, waarvan de 5e onzer Dordtsche Leerregels spreekt.

En nu is het wel waar, dat dien avond te maken tot zulk een »godsdienstig besluit des jaars«, oudtijds ten onzent geen gebruik was en dat dit gebruik eerst opkwam sedert 1817. Maar dit is nog geen reden om het na te laten. In onze, door Separatie en Doleantie weer tot Reformatie gekomen Kerken is het dan ook gebleven, al wist men daar wel, dat dit gebruik ten onzent was ingevoerd door de zoo deformeerend werkende Synodale Organisatie van 1816.

—

Bedoelt de Oudejaarsavond-dienst in onze kerken, onder meer, bij den overgang van het oude in het nieuwe, een christelijke stemming in het gezinsleven te wekken, ook dit *Heraut*-artikel wil daartoe een bescheiden poging doen.

Hoe, onder alle gebeuren in ons aardeleven, naar Gods wil, onze houding behoort te zijn, met andere woorden, hoe ons denkend, voelend en willend Ik zich daar onder heeft te houden, leert of onderwijst Hij ons in dat woord uit den Hebreëenbrief waarin van Mozes staat geschreven: »Hij hield zich vast«. 'n Echt woord naar het mij voorkomt voor onze Oudejaars-herdenking, die immers samenstrengelt het gedenken aan de in God gegronde vastheid van het gebeuren in de natuur, met het gedenken aan de evenzeer in God gegronde vastheid van ons geestesleven, want let er op, dat vlak achter het »Hij hield zich vast« staat: »als ziende den Onzienlijke«.

—

Wat in Hebreën XI : 27 aan het: »Want hij hield zich vast, als ziende den Onzienlijke« vooraf gaat, dat: »door het geloof heeft hij Egypte verlaten, niet vreezende den toorn des koningS«, — heeft echter vaak aan de uitlegging van heel dit Schriftwoord moeilijkheid gegeven. Moeilijkheid doordat men bij dit vs. 27 dacht aan Mozes', in vrees voor Farao's moordplannen, uit Egypte naar Midian vluchten, toen het doodden van een Mozes' volksgenoot mishandelenden Egyptenaar bekend was geworden. Iets wat in Ex. II : 14 en 15 wordt verhaald, Zoo ontstond dan een tegenstrijdigheid tusschen het eenerzijds Egypte verlaten uit vrees voor den koning en anderzijds Egypte verlaten niet vreezende den toorn des konings. Deze tegenstrijdigheid heeft men dan door allerlei kunstige en gewrongen bevredigingspogingen trachten op te heffen.

'n Overbodig pogen, want er is geen enkele reden om Hebr. XI : 27 op Exodus II: 14 en 15 te betrekken. Ook vs 28 waarin vernaald wordt, dat Mozes in Egypte het pascha aanrichtte, biedt daartoe, geen aanleiding. En toch meende men juist dáárom ons vers op de vlucht naar Midian te moeten betrekken, instee van het te betrekken op Exodus V—XIV waar Mozes' uittocht uit Egypte aan het hoofd van Israël wordt verhaald. De redeneering lag dan voor de hand, dat wijl de aanrichting van het pascha aan den uittocht vooraf was gegaan en de schrijver van den Hebreër-brief daarvan verhaalt in vs 28, het verlaten van Egypte waarover hij het in vs 27 heeft, dus niet op het tweede, maar op het eerste verlaten van Egypte door Mozes en alzoo op zijn vlucht naar Midian, moest zien. Bij deze redeneering overzag men echter, dat de schrijver van dezen brief, na in ditzelfde hoofdstuk XI een typeerende beschrijving van het leven en sterven van Israël's Aartsvaders gegeven te hebben in de verzen 8—16, daarop in vs 17—22 nog enkele bijzonderheden uit hun levensgeschiedenis laat volgen. En daarmee vervalt dan het bezwaar om, ook al volgt in vs 28 de vermelding van Mozes' aanrichting van het pascha, op de vermelding van zijn verlaten van Egypte in vs 27, bij dit »verlaten« aan iets anders te denken dan aan zijn uittocht aan het hoofd van Israel.

—

Bezinnen wij ons nog wat nader op wat God ons in dit woord omtrent Mozes onderwijst.

»Door het geloof heeft hij Egypte verlaten, niet vreezende den toorn des konings, want hij hield zich vast als ziende den Onzienlijke.«

Mozes' toen verlaten van Egypte was een geloofstuk.

Hij betoonde daarin zijn geloof.

Hij en niet het volk, want slechts met moeite liet het verdrukte Israel tot dit verlaten zich bewegen. Er was dan ook veel wat bij de gedachte aan den uittocht een menschenziel haar evenwichtigheid, haar standvastigheid kon doen verliezen. Veel wat gebeurd was en nog te gebeuren stond. En onder dat alles wel als het schrikkelijkste, als het meest te vreezene, dat tot affect van toorn opgesteigerd onlustgevoel des konings, gewekt door den al dringender eisch van den uittocht.

Maar niet alzoo Mozes.

Hij toch vreesde dien toorn, die gramschap des Konings niet. Wel zal ook bij hem, voorzienig man als hij was, de gedachte aan de uit die gramschap opkomende handelingen als een voor Israël en hem lang niet onmogelijk schrikwekkend gebeuren zijn opgekomen, maar die gedachte vermocht niet zijn ziel haar evenwicht te doen verliezen. Zijn denkend, voelend en willend Ik hield zich vast, hield uit, want en zie hier dè reden, den grond dezer standvastigheid, hij, Mozes »hield zich vast als ziende den Onzienlijke". Zeker, niemand heeft ooit God gezien, niemand onder de menschen heeft Hem met de oogen des lichaams aanschouwd, want God is geest, en het geestelijke, denk maar aan uw eigen ziel, is het onzienlijke. Maar Mozes was van het bestaan en de hulprijke nabijheid van zijn God zoo zeker overtuigd, dat het hem was alsof hij Hem, den Onzienlijke, voor zijn oogen zag. Wat is dit anders dan gelooven, dan werking van het geloof, dat de schrijver van den Hebreër brief wel niet definieert, want begripsbepaling naar westerschen denktrant vindt ge nergens in de Schrift, maar dan toch omschrijft met: »Geloof is een vaste grond der dingen die men hoopt, een bewijs van zaken die men niet ziet". Wat is dit van het bestaan en van de hulp van den Onzienlijke zoo zeker, op zoo vasten grond, voor zichzelf, zoo onweerlegbaar overtuigd zijn, dat het een mensch is, alsof hij zijn God voor zich en bij zich ziet. En wat is dit anders dan het »zien" waaraan ook Plato dacht, als hij een persoon uit een zijner Dialogen laat zeggen: »de oogen der ziel van de velen vermogen niet te volharden wanneer zij blikken op het goddelijke".

Maar Mozes, de geloofsheld, vermocht dit en in en na den uittocht heeft hij dat in de evenwichtigheid zijner ziel, onder vaak schrikwekkend en ontmoedigend gebeuren, als leider, wetgever en reformator van zijn volk getoond.

—

Als Mozes onder alle gebeuren van ons leven hier op aarde te verkeeren, zoo wil onze God het ook van ons.

Dit is de orde, die God ons, Zijn willende, Zijn naar zelfbepaling in ons zielbeweeg handelende, Zijn zedelijke schepselen, heeft gegeven, zooals Hij ook een orde heeft gegeven aan zijn niet-zedelijke, maar naar natuurnoodwendigheid zich bewegende schepselen, de planeten, Doch, geen van deze overtreedt die hun gegeven orde. Wij noemen ze wel planeten, maar zij zijn het niet, want zij kunnen niet afdwalen.

Wij kunnen dat wel, en het voor ons denken zoo geweldig raadsel waarom God ons tot dit kunnen in staat heeft gesteld, vindt hierin zijn oplossing, dat Zijn wil is, dat wij Hem, vrij van dwang en natuurnoodwendigheid, gewillig zullen dienen.

Zooals Mozes het in de laatste jaren van zijn leven op aarde heeft gedaan.

Zooals wij in het straks weggevloten levensjaar van ons leven, onder allerlei gebeuren, om het op zijn zachtst te zeggen, niet altijd hebben gedaan.

—

Er was in dit jaar veel bang gebeuren op maatschappelijk, staatkundig en ook óp kerkelijk gebied. En wij hielden dan wel veel vast, krampachtig vast, van wat het ónze was, maar hielden onder dit gebeuren onszèlf niet vast. Wel was het om er ons hart bij vast te houden, ons hart waaruit zijn de uitgangen des levens. Ons hart, het diepst van ons innerlijk leven waaruit het denken, voelen en willen van ons eigenst zelf, van ons ik opkomt, maar wij hielden ons in dit diepst van ons wezen niet vast, verloren dan onze standvastigheid, werden onevenwichtig, hielden ons hart niet vast.

Onder het verschrikkend gebeuren dat wij beleefden of ook maar voorzagen, overweldigde ons dan vaak maar al te zeer de zielsontroering van de vrees, doordat wij, niet gelijk Mozes, »als ziende den Onzienlijke«, de vrees terugdrongen. Toen ging het ons als Asaf, neen erger dan Asaf, want diens voeten waren maar bijna uitgeweken en diens treden waren maar bijkans uitgeschoten.

Ook hier blijkt, dat het »vrees is een slechte raadgeefster" maar een betrekkelijke waarheid is, want de vreeze Gods of de Godsvrucht is een uitnemende raadgeefster. De teedere ontroering der ziel toch, die, reeds enkel maar door de gedachte wordt gewekt van iets te doen waarmee we onzen God mishagen, zij is de vrees, die al andere vrees bant. Die ons, onder allen druk van vreeswekkend gebeuren, doet heffen het hoofd omhoog en als ziende den Onzienlijke doet jubelen: Ik vertrouw op God, de Heere is bij mij, wat zou mij een mensch, wat zou mij eenig schepsel doen. Zijn toch niet alle schepselen alzoo in Zijne hand, dat zij tegen Zijn wil zich noch roeren noch bewegen kunnen?

—

Nu zullen zeker, bij het oordeel Gods, dat over ons leven in dit straks weggevloten jaar gaat, niet tegen ons opstaan die vele onaandoenlijken, die zich van 't gebeuren in wereld en leven niets aantrekken en zonder te blikken op God, in onverstoorbaar luchthartig optimisme het er voor houden, dat alles wel terecht komen zal.

Niet tegen ons opstaan die velen, die, onder schrikwekkend en ontmoedigend gebeuren, in hoogmoedig zelfvertrouwen zich vasthielden, ziende op hun eigen kracht.

Maar wel zullen bij dit oordeel tegen ons opstaan, naast Mozes, die, onder angstwekkend gebeuren, zich vasthield als ziende den Onzienlijke, die velen onder onze tijdgenooten, welke onder het angstwekkende gebeuren ook in dit jaar, zich vasthielden doordat hun zielsoog vermocht te volharden wanneer zij blikten op hèt onzienlijke, op wat was hun ideaal. Al is dit ideaal, in welks dienst zij zich stellen, als ware het hun God en dat zij met al hun krachten trachten te verwerkelijken, dan ook een idool, een schijn- en leugenbeeld hunner ontredderde verbeelding, een afgod.

Bij dit optreden tegen ons, zoowel van Mozes als van dèze velen, in het oordeel Gods over ons leven, dat wij in dit jaar hebben geleefd, voegt ons op den Oudejaarsavond de verootmoediging voor God over ons niet-zich-vasthouden, over onze vaak zoo jammerlijke onevenwichtigheid. Jammerlijk, niet alleen onder het gebeuren in die breedere kringen van ons menschelijk samenleven, maar ook onder het gebeuren in den engeren kring van ons gezin en in den kring onzer vrienden. Onze jammerlijke onevenwichtigheid onder zorgen en teleurgestelde verwachtingen, onder ziekten en wegsterven.

—

Ons voegt bij gedenken van het verleden, de verootmoediging van het verslagen hart, maar bij 't denken aan de toekomst ook de bede, die eens tot onzen Heiland gericht werd, »Ik geloof Heere, kom mijn ongeloovigheid te hulp". In oprechtheid door ons geslaakt, wordt door Hem, die altijd leeft om bij Zijn Vader voor ons te bidden, die bede ook verhoord. Want Hij wil dat wij al meer worden wat wij zijn. Van klein-geloovigen, die Hij, als Zijn onevenwichtige discipelen, die in den storm op Galilea's meer vergaan vreesden, hun vreesachtig-zijn moet verwijten, tot geloovigen, die, als Mozes, zich vasthouden doordat het hun is als zien zij den Onzienlijke.

En denk nu niet, dat te worden zulk een geloovige als Mozes was, voor een geloovige in onze dagen onmogelijk zou wezen. Want nu roep ik op dit Oudejaar de herinnering bij u op aan 'n mensch van gelijke beweging als wij, aan een geloovige, die zich zelf kende als een arme zondaar voor God, maar die in zijn aardsche leven, dat nog zoo kort geleden werd afgesneden, ook door menig geloofstuk dat hij, als leider en reformator van ons Christenvolk bestond, in zijn zich vasthouden onder veel bang gebeuren, ons getoond heeft, dat het ook hem was »als ziende den Onzienlijke." Zeker, het geloof is een gave, en toen God aan hem, bij wiens graf ons christenvolk, als over het heengaan van een groote in Israel, heeft geweend, deze gave schonk, is hij onder de leidingen Gods eerst later tot het Mozes-geloof gekomen.

Maar laat u dan leiden!

Als Mozes.

Gedenk aan hem op den Oudejaarsavond.

Gedenk, dat ook hij zijn evenwichtigheid, zijn machtig werkende geloofskracht waardoor hij, onder alle gebeuren, zich vasthield, niet dankte aan zich zelf. Want vergeet niet dat het met die geloofskracht in ons zielbeweeg is, als met de zwaartekracht waardoor de aarde zich blijft bewegen om haar zon. Dat er achter zit en er in werkt van oogenblik tot oogenblik, waaraan in den aanvang van dit artikel reeds werd herinnerd, God de Almachtige, Die alle dingen, de zienlijke en de onzienlijke, draagt door het Woord Zijner kracht.

Bid dan Hem, dat Hij ook uw zich richten, met al de krachten uwer ziel, met uw denken, voelen en willen, op Hem den eenig waarachtigen God, al meer bevestige en voor kunnen afdwalen van zijn paden al meer behoede.

Al meer bevestige; ook als Hij u in het nieuwe jaar het leven laat, tot dat eens, wanneer Hij u, na uw sterven, opnemen zal in Zijn heerlijkheid, uw thans nog kunnen-afdwalen, een niet meer afdwalenkunnen zal zijn.

Wil als het u bang wordt, als David, u sterken in den Heere, uw God.

G.

„Gij zijt ons geweest eene Toevlucht van geslacht tot geslacht".

Een gebed van Mozes, den man Gods. Heere, Gij zijt ons geweest eene Toevlucht van geslacht tot geslacht.
Psalm 90 : 1.

Ge kent, niet waar, die aangrijpende schilderij, of liever het zijn er twee, waarop in symbolische taal de beteekenis van de Rots der eeuwen u wordt voorgesteld. Op het eene ziet ge een fel bewogen zee, waarover zoo even de orkaan is heengegaan, die de golven tot bergen zich deed verheffen en menig schip in den afgrond deed ondergaan. Tusschen de met schuim bedekte baren drijft het wrakhout der vergane schepen rond; ge ziet de schipbreukelingen, die worstelen om 't veege lijf te behouden; ze klemmen zich krampachtig aan 't wrakhout vast. Maar lang, ge ziet het wel, zal het niet duren; het geweld der beukende golven is te krachtig; daar laat reeds de eene hand los; daar zinkt het achteroverge bogen hoofd weg, en het is alsof ge van de half geopende lippen nog een laatste wanhoopskreet hoort.

Te midden van dat beeld van jammer en ellende rijst nu op de Rots der eeuwen, die onwankelbaar vast de stormen trotseert. Op die rots staat, hoog opgericht en met hemelschen lichtglans als overgoten, het Kruis van Golgotha. En aan den voet van dat Kruis ziet ge de eenige schipbreukeling, die 't doodelijk gevaar ontkwam, de beide armen om het Kruis geslagen, den blik vol innigen dank ten hemel gericht.

En is 't niet dezelfde gedachte, die dit schilderij vertolken wil, welke ook Mozes, de man Gods, heeft uitgesproken, toen hij in dat lied vol somberen weemoed over de vergankelijkheid van ons leven, het uitriep: Maar Gij, Heere, zijt ons geweest eene Toevlucht van geslacht tot geslacht. En is het u niet bij die woorden, of ge boven dien snel voortschietenden stroom van den tijd, die ons allen meesleept en wegzinken doet na zoo kort bestaan, ziet oprijzen de eeuwige Rots, die een Toevlucht en Behoudenis is geweest voor allen, die door het geloof zich daaraan mochten vastklemmen?

—

Die broosheid en vergankelijkheid van ons menschelijk leven wordt door het jaar dat wegsterft, ons weder gepredikt, en daarom is het gebed van Mozes, waarin die macht van den dood zoo aangrijpend in beeld op beeld ons geschilderd wordt, onze Oudejaarsavond-psalm bij uitnemendheid. Het leert ons onze dagen tellen en niet gedachteloos van dag op dag en maand op maand en jaar op jaar voortleven. Het roept ons toe, dat de maat onzer dagen door God beperkt is en elk nieuw levensjaar ons weer dichter bij het einde brengt. »Aangaande de dagen onzer jaren, daarin zijn zeventig jaar, of zoo wij zeer sterk zijn tachtig jaar". Maar bij verreweg de meeste is zelfs van het kwijnen der jaren tot zoo hoogen term geen sprake; het leven gelijkt niet op dat van den forschen eikenboom, die bijna de eeuw haalt, maar op het gras des velds, zoo kort als het is van duur. »In den morgenstond bloeit het, het verandert in den middag en des avonds wordt het afgesneden en verdort.« Hoe menig leven werd niet in den lentebloei afgesneden? Maar

of de levensmaat lang of kort is van duur, als het einde komt, schijnt het altoos als een droom voorbij te zijn gegaan. Hoe ouder we worden, hoe sneller de jaren voorbij spoeden, en het einde van het jaar er is, voordat we er aan dachten. En zoo zal het eens aan het einde ook van ons leven zijn. »Het wordt snellijk afgesneden en wij vliegen daarheene. Zooals de waterstroom, naarmate hij den waterval in de diepte nadert, toeneemt in snelheid van loop en ten slotte in vliegende vaart u meesleept naar het einde, zoo is het ook met den stroom van den tijd.

En nog dieper wordt die vergankelijkheid en broosheid van het leven door u gevoeld bij het eindigen van het jaar, wanneer in dat jaar weer een, die u lief en dierbaar was, door dien donkeren stroom verzwolgen werd en ge met rouw in het hart en een traan in het oog staart op de ledige plaats in uw huis, in uw gezin, in den kring uwer vrienden, onder uw magen of degenen, die door geestelijke banden aan u verbonden waren. Dat was het wat Mozes tot dien klaagzang over de vergankelijkheid van het menschelijk leven dreef. Want het gebed van Mozes, den man Gods, is een Psalm gedicht gedurende de lange reis door de woestijn, toen heel het geslacht dergenen die met Mozes uit Egypte waren uitgetogen, allengs wegstierf, de een na den ander; elke plaats weer met nieuwe grafheuvels geteekend werd; en Mozes steeds meer vereenzaamd en alleen overbleef. Zoo leerde Mozes de vergankelijkheid van ons menschelijk leven verstaan. Maar omdat hij de man Gods was, verstond hij ook dat dit wegsterven niet was een somber noodlot, dat aan Israël voltrokken werd, maar een *daad* Gods: „Gij doet den mensch wederkeeren tot verbijstering en gij zegt: keert weder, gij menschenkinderen". Dat wegsterven in de woestijn van heel het geslacht der voortrekkers was een straf Gods over de zonde van Israël. »We vergaan door uwen toorn en door uwe grimmigheid worden wij verschrikt".

Zoo bange en zoo ontzaggelijke ervaring van de macht des doods als straffe Gods, gelijk Mozes in de woestijn doormaakte en waaraan hij in dezen klaagzang uiting gaf, is voor ons niet weggelegd in ons leven. Bovenal, we verstaan beter dan Mozes deed, dat het sterven van Gods kind niet is een vergaan door Gods toorn, maar een ontbonden worden om met Christus te zijn. Maar al staan we anders dan Mozes tegenover het sombere mysterie van den dood, omdat door Christus' verrijzenis uit den dood rijker licht voor ons is opgegaan, toch grijpt op Oudejaarsavond, als we het gebed van Mozes, den man Gods, herlezen, dat woord ons aan en ontroert ons te dieper, wanneer ook ons in dat jaar, dat zich nu afsloot, een zoon ons zoo lief, een kind, waarvoor we zoo veel gebeden hadden, een vader of moeder, die onze leidslieden waren geweest, een broeder of zuster ons ontnomen werd, en nu, bij de herinnering aan dat verlies op Oudejaarsavond, de wonde daar binnen ons hart geslagen, weer dubbel schrijnt.

En toch mag bij het nieuwe jaar, dat we straks in zullen gaan, die sombere weemoedsstemming niet met ons medegaan en de overheerschende zijn. Want niet op den mensch, den broozen en vergankelijke, moet ons oog gevestigd zijn, maar op den Heere onzen God. Ons leven moge zoo kort wezen, zoo snel voorbijgaan, een droom, een nachtwake gelijk, maar voor dien God jubelt Mozes het uit: »eer de bergen geboren waren en Gij de aarde en den hemel hadt voortgebracht, ja van eeuwigheid tot eeuwigheid zijt gij God.« Hoog boven dien snelvoortschietenden stroom van den tijd die ons voortdrijft, verheft zich de Rots der eeuwen, de Onvergankelijke en Onveranderlijke, de eeuwige God. Wat ook wegvalt, Hij blijft. Voor ons zijn tachtig jaren de langste spanne van het leven; voor Hem zijn duizend jaren als één dag. Ook in het komende jaar staat Hij onze God weder voor ons, trekt met ons op, leidt ons, staat met Zijne genade ons nabij.

Want Hij onze God is meer dan de Rots der eeuwen, die geen verandering of verrouding kent, de Eeuwige. Hij is van geslacht tot geslacht de *Toevlucht* van al zijn volk geweest, de Rotssteen der behoudenis, waaraan zij zich vastklemmen kunnen om in den maalstroom der vergankelijkheid niet onder te gaan. Rust daarom niet, voordat ge ook in dit nieuwe jaar daar een schuilplaats hebt gevonden. Grijpt niet het wrakhout van het stukgeslagen schip van menschelijke kracht of menschelijke hulp dat u niet baten kan. Op de Rots der eeuwen alleen zijt gij veilig, als ge de armen van het geloof om het Kruis van Golgotha slaat.

Dr. H. H. K.

Amsterdam 24 December 1920.

Met den nieuwen jaargang, die straks aanvangt, breekt ook een keerpunt aan in het bestaan van de *Heraut*.

Ons blad droeg tot dusverre een zeer persoonlijk karakter. Het was het blad van Dr. A. Kuyper. Hij was de stichter en de eigenaar van de *Heraut*. En hij was jaren lang in gansch eenigen zin haar redacteur. Van het eerste nummer af, dat 7 Dec. 1877 verscheen, waren van zijne hand de breede dogmatische uiteenzettingen, waarin hij ons Gereformeerde volk onderwees in de kennis der waarheid; waren van zijne hand de stichtelijke meditatiën, die zielespijs voor ons volk waren en waarin leiding aan het geestelijk leven werd gegeven; en waren van zijn hand de artikelen onder het zoogenaamde binnenland, waarin de kerkelijke en theologische quaesties van den dag werden besproken en polemiek tegen afwijkende richtingen werd geboden. Wel traden naast Dr. A. Kuyper van meet af ook enkele andere medewerkers aan ons blad op, maar zonder hun verdiensten te onderschatten, mag toch gerust gezegd worden, dat de beteekenis en invloed, dien de *Heraut* zich verwierf, te danken was niet aan hun arbeid, maar aan de geniale wijze, waarop de hoofdredacteur zijn taak vervulde. De *Heraut* was zijn orgaan op kerkelijk gebied, zooals de *Standaard* dat was op politiek terrein. Zelfs was de band tusschen ons blad en Dr. A. Kuyper nog sterker, omdat de *Heraut* schier geheel door hem geschreven werd.

Verandering kwam hierin eerst, toen Dr. A Kuyper in 1901 tot Minister benoemd werd en het nu hem onmogelijk was zijn kracht meer aan ons blad te geven. De meditatiën behield hij; daarin lag de innige geestelijke band met ons volk, dien hij nooit heeft afgebroken. Maar de dogmatische voorstukken werden overgelaten aan Prof. Dr. W. Geesink, die toen zijn breede serie artikelen over 's Heeren Ordinatiën begon, en de leiding van het binnenland werd overgelaten aan Prof. Dr. H. H. Kuyper, die sinds deze taak behield. Maar nauwelijks was de Ministerieele loopbaan afgeloopen en de reis om de oude wereldzee volbracht, of Dr. A. Kuyper nam zijn dogmatischen arbeid weer op in de artikelenreeks Pro Rege, en Prof. Geesink verhuisde van de eerste naar de derde bladzijde, waar hij de leestafel verzorgde.

Door het overlijden van Dr. A. Kuyper en doordat ook Prof. Geesink, die zoo trouw onze medewerker gedurende twintig jaren was, ons blad verlaten gaat om zich geheel te wijden aan het schrijven van zijn Ethiek, was een reorganisatie van ons blad noodzakelijk.

Voorop stond daarbij, dat het min of meer persoonlijk karakter, dat ons blad tot dusverre droeg, in de toekomst niet behouden kon blijven. Een troonopvolger voor Dr. A. Kuyper — hoe welwillend deze uitdrukking ook bedoeld was — is er onder ons niet. Het is een acte van pieteit dit openlijk uit te spreken. De eenige die de plaats van Dr. A. Kuyper in ons blad had kunnen overnemen, ligt gebroken in kracht op het ziekbed neder, en al leeft de bede in ons hart, dat God hem nog weer oprichten moge, van hem mag niet meer gevergd worden den zwaren last van het hoofdredacteurschap van de *Heraut* op zich te nemen. We gaan dus uit den monarchalen in den republikeinschen redactievorm over. Er zullen verschillende redacteurs in ons blad aan het woord komen. Maar al zal er daardoor meer verscheidenheid in toonaard zijn, de homogeniteit, die ook voor een goede redactie van een blad eisch is, zal worden bewaard. Ons blad blijft aan de uiteenzetting, verbreiding en handhaving der Gereformeerde beginselen gewijd. Een nieuw program behoeft daarom aan onze lezers niet te worden voorgelegd. De richting, waarin de *Heraut* van haar eerste optreden gestuurd is, blijft ook in de toekomst onverzwakt gehandhaafd. Met de nieuwe vraagstukken die telkens zich voordoen in het kerkelijk leven, zal rekening worden gehouden. Maar de banier die de *Heraut* draagt, blijft ongerept de kleuren van het Calvinisme voeren.

Het is ons een genoegen aan onze lezers te kunnen mededeelen, dat op dezen grondslag tot medewerking aan de *Heraut* zich bereid hebben verklaard Dr. K. Dijk, Gereformeerd predikant te 's Gravenhage, Prof. Dr. F. W. Grosheide, Hoogleeraar aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, Dr. A. Kuyper Jr. Gereformeerd predikant te 's Gravenhage en Dr. J. C. de Moor, Gereformeerd predikant te Utrecht. De namen dezer nieuwe medewerkers hebben niet alleen op journalistiek gebied een goeden klank; ze bezitten het vertrouwen van ons Gereformeerde volk, en aan hun trouw en liefde voor ons beginsel twijfelt niemand.

Met die vernieuwing van de redactie zal ook eenige verandering in de inrichting van ons blad gepaard gaan om rekening te houden met de wenschen, van meer dan eene zijde geuit. De misschien wel wat lange voorstukken zullen aanzienlijk worden ingeperkt, ook om meer plaatsruimte te verkrijgen voor andere rubrieken. Er zal een nieuwe rubriek geopend worden, die handelen zal over School, Zending en Evangelisatie. De rubriek Kerknieuws zal belangrijk worden uitgebreid, doordat niet alleen de officieele verslagen, zij het dan in beknopten vorm, voortaan terstond zullen worden opgenomen, maar hierin voorts ook alles zal meegedeeld worden wat op kerkelijk terrein belangrijks voorvalt. Ook de rubriek aan de Vrije Universiteit gewijd zal meer plaatsruimte krijgen.

De arbeid is aldus verdeeld, dat de voorstukken en de meditaties geschreven worden door Dr. K. Dijk en Dr. A. Kuyper Jr. Dr. A. Kuyper Jr. zal beginnen met een serie artikelen over een dogmatisch onderwerp te leveren, terwijl Dr. Dijk de meditaties zal schrijven. Het »binnenland" blijft aan den redacteur, die dit tot dusverre waarnam. Prof. Grosheide zal de rubriek School, Zending en Evangelisatie verzorgen. Dr. de Moor neemt de leestafel van Prof. Geesink over en verzorgt het Kerknieuws, terwijl hij uit de Pers uitknipsels zal geven.

Het »Buitenland" blijft aan de goede zorgen van Ds. Winkel toevertrouwd. Voor de Kinderrubriek zal optreden Mejuffrouw G. Ingwersen, die als schrijfster voor kinderen een uitstekenden naam heeft. En de rubriek van de Vrije Universiteit zal onder leiding van Dr. Dijk staan.

In verband met deze nieuwe regeling worden de kerkelijke vergaderingen verzocht de officieuse verslagen en berichten rechtstreeks te zenden aan Dr. J. C. de Moor, wiens adres voorloopig blijft P. C. Hooftstraat 111 Amsterdam. Aan hem zullen ook de boekwerken ter recensie moeten gezonden worden. Voorts wordt men verzocht de ingezonden stukken liefst direct te zenden aan Prof. Dr. H. H. Kuyper, Bloemendaal. Door de verslagen, berichten, boekwerken en ingezonden stukken direct naar den daarvoor bestemden redacteur te zenden, wordt tijdverlies en worden onnoodige kosten bespaard. Ook de vragen, die de lezers wenschen te stellen, behooren aan den redacteur, met wiens onderwerp zij in verband staan, gezonden te worden.

Hiermede hebben we onze lezers op de hoogte gebracht van de veranderingen, die met den nieuwen jaargang in de *Heraut* zullen worden aangebracht, zoowel wat haar redactie als wat haar inhoud aangaat.

Moge het vertrouwen, dat de lezers dusver ons blad geschonken hebben, ook in de toekomst ons worden bewaard. De nieuwe redactie is diep overtuigd, hoe moeilijk het is het blad, dat meer dan veertig jaren lang het orgaan van Dr. A Kuyper is geweest, uit zijn handen over te nemen nu hij van ons is heengegaan, en het te houden op het hoogtepunt, waarop hij met zijn eenig journalistiek talent en zijn machtigen invloed op ons Gereformeerde volk, het gebracht had. Indien ook maar een derde van zijn geest op haar gevallen is, zullen zij dankbaar zijn. Maar hoe moeilijk deze taak ook is, ze zijn zich evenzeer bewust dat ze niet anders dan in den geest en de richting van Dr. A. Kuyper zijn blad willen voortzetten. Hun vertrouwen staat daarbij niet op eigen sterkte, maar op Israëls God die krachten geeft. En in dat vertrouwen hopen zij ook voor de toekomst de *Heraut* te maken tot een trouwen vertolker en pleitbezorger van de Gereformeerde beginselen.

Ingezonden stukken.

Het is wellicht niet ondienstig met het oog op de verandering, die ons blad ondergaat, op te merken, dat de beperkte ruimte van een weekblad en de hooge kosten van het drukken het onmogelijk maken alle ons toegezonden stukken op te nemen. Zelfs de groote dagbladen, die over zoo veel meer plaatsruimte beschikken, zijn genoodzaakt geworden op beperking van deze ingezonden stukken aan te dringen.

Hierbij komt, dat een weekblad als de *Heraut* niet dienen kan als voertuig of kanaal om allerlei opvattingen of meeningen publiek te maken. De toevoer van deze ingezonden stukken is soms zoo groot, dat wanneer we ze alle plaatsten, voor de redactie zelf geen plaats meer zou overschieten. En hoe vriendelijk het ook moge wezen van de schrijvers dezer stukken, wier lengte niet altijd in evenredigheid is met hun belangrijkheid, om aldus onzen redactie-arbeid te verlichten, we vreezen, dat onze lezers weinig tevreden zouden wezen, wanneer we het grootste deel van ons blad aan zulke ongevraagde medewerkers overlieten. Onze redactie zal daarom moeten beoordeelen, in hoeverre deze ingezonden stukken metterdaad van genoegzaam belang zijn om ze publiek te maken. »Leekenstemmen«, die uit de gemeente opgaan, zullen we daarom niet »moren, evenmin als we critiek of polemiek willen afsnijden. Maar degenen, die zulke »stemmen« of zulk een critiek ons toezenden, mogen wel bedenken dat de gastvrijheid ook hare grenzen heeft en men niet zijn eigen kinderen buiten de deur zet om aan vreemden plaats te gunnen. Voorts schuilt de kracht van een betoog niet altoos in veelheid van woorden. Hoe beknopter men zich uitdrukt, hoeveel meer kans er op plaatsing van een stuk is.

Dat ingezonden stukken bij niet-plaatsing niet teruggezonden worden, is bij alle redacties regel. Zelfs is het niet wel doenlijk aan den schrijver van elk niet-geplaatst stuk mede te deelen, *dat* en *waarom* zijn stuk niet is opgenomen. Zulk een correspondentie zou zooveel tijd vorderen, dat dit niet van onzen redacteur mag gevergd worden. Ook de vrijheid om stukken, die te uitvoerig zijn, in beperkten vorm weer te geven, moeten we ons voorbehouden. Wie hiertegen bezwaar heeft, kan dit vooruit melden, maar hij zal het dan ook aan zichzelf te wijten hebben, wanneer zulk een stuk niet kan worden opgenomen.

Proponenten.

De opmerking werd ons gemaakt, dat verschillende Classen, die na afgelegd praeparatoir-examen een candidaat tot proponent verklaren, hem wel volgens de regeling vastgesteld voor het praeparatoir-examen door de Synode van Dordt 1893 Art. 155, de belofte laten afleggen, dat hij niets zal leeren, dat niet in overeenstemming is met de belijdenis onzer Gereformeerde Kerken, maar blijkbaar vergeten, dat de gerevideerde Kerkenordening van de Synode van Utrecht 1905 in Art. 54 bepaalt, dat evenals de Dienaren des Woords zoo ook degenen, die door een Classe als proponent worden toegelaten, de Formulieren van eenigheid te onderteekenen hebben. Blijkbaar wordt bij het afnemen van zulk een praeparatoir-examen alleen gelet op hetgeen in de bekende uitgave van de Kerkenordening van Dr. de Moor c.s. bij Art. IV als Synodaalbesluit is aangeteekend en wordt vergeten, dat hetgeen in Art. 54 van onze Kerkenorde staat, evenveel, zoo niet meer gezag heeft en de Classe bindt, als hetgeen op de Synode te Dordt besloten is.

Tegenstrijdigheid tusschen beide bepalingen, gelijk men wel gemeend heeft, bestaat er niet. De belofte van niets tegen de belijdenis onzer Gereformeerde Kerken te zullen leeren, sluit niet uit of maakt zelfs niet overbodig de onderteekening van de Formulieren van Eenigheid als bewijs, dat men met de leer, daarin vervat, het van harte eens is. In de onderteekeningsformule voor de predikanten wordt dan ook beide gevraagd: vooreerst dat men met de leer der Gereformeerde Kerken het van harte eens is; en ten tweede, dat men belooft niets te zullen leeren, wat daarmede niet in overstemming is. De zaak zelf is dan ook eenvoudig genoeg. De Synode van Dordt in 1893 meende met een dergelijke, door den candidaat *mondeling* gegeven belofte te kunnen volstaan. De Synode van Utrecht, die de Kerkenorde wijzigde, eischte van elk proponent, dat hij *schriftelijk* de Drie Formulieren van Eenigheid ten bewijze van instemming daarmede onderteekenen zou.

De beste oplossing is natuurlijk deze, dat de Classis een onderteekeningsformulier voor de proponenten vaststelt, wat toch noodzakelijk is, en daarin tegelijk de belofte opneemt, dat de proponent bij zijn optreden in de gemeente niets zal leeren, dat niet in overeenstemming is met de belijdenis onzer Kerken. Dan behoeft niet eerst deze belofte te worden gevraagd en daarna de onderteekening te geschieden. In de onderteekening zelf ligt dan de belofte opgesloten. Maar in geen geval is het geoorloofd met het afnemen van die belofte *mondeling* te volstaan. Volgens Art. 74 moet er een *schriftelijke* onderteekening plaats hebben. Scripta manent, het geschrevene blijft.

De Grondwetsherziening.

III.

Ten slotte willen we nog de aandacht vestigen op hetgeen een ander lid der Grondwetsherzieningscommissie, de heer J. H. Schaper, het bekende sociaal-democratische Kamerlid, over Artikel 171 zegt in een nota, door hem afzonderlijk aan het Rapport der Commissie toegevoegd. Zelfs veroorloven we ons deze passage in haar geheel over te nemen. Ze is niet groot van omvang en ze is van belang, omdat daaruit blijkt, welk standpunt de Sociaal-democratische partij ten opzichte van dit zoo hoogst belangrijke vraagstuk inneemt.

De heer Schaper dan schrijft aldus:

Ondergeteekende zou de voorkeur geven aan het losmaken van den financieelen band, die Kerk en Staat aan elkander binden. Tegenover al degenen, die niet in een bevoorrecht of in het geheel niet in een kerkgenootschap zijn opgenomen, is vooral het tweede lid van art. 171 onbillijk. Hierbij moet ook niet uit het oog worden verloren, dat de religie hoe langer hoe minder uitsluitend tot uiting komt in de eigenlijke kerkgenootschappen of »godsdienstige gezindheden", in de Grondwet bedoeld. Er zijn reeds tal van vereenigingen en »vrije gemeenten", waarin godsdienstige besprekingen en oefeningen worden gehouden, zonder dat van kerkgenootschap sprake is. Des te onbillijker wordt meer en meer een regeling, die velen dwingt, belasting op te brengen voor de religieuse behoeften van anderen. De onbillijkheid wordt verhoogd door de omstandigheid, dat sommige der bevoorrechte kerkgenootschappen niet schromen, den godsdienst als wapen in den strijd tegen gehate politieke richtingen te misbruiken.

Ondergeteekende acht het intusschen wenschelijk, de verplichtingen, welke op historische gronden de Staat aan de gesubsidieerde godsdienstige gezindten mocht hebben, op billijke wijze te liquideeren. Art. 171 zou dus moeten vervallen, terwijl onder de additioneele artikelen een bepaling ware op te nemen, dat geen nieuwe subsidiën meer worden verstrekt en dat bij een wet een regeling van de aangelegenheid in verband met het eerste lid van genoemd artikel zal worden getroffen. In deze wet zouden eenige waarborgen moeten worden neergelegd, dat de afgekochte kerkgenootschappen de verkregen gelden niet met verwaarloozing van de rechten der leeraren en hunne nagelaten betrekkingen zouden kunnen besteden.

Eerlijk gezegd, valt dit voorstel van den heer Schaper ons mede. Zijn geestverwanten in andere landen hebben, zoodra ze de macht in handen kregen, op heel wat ruwer wijze den financieelen band tusschen Staat en Kerk losgemaakt.

De heer Schaper erkent blijkbaar, ook al drukt hij zich voorzichtig uit, dat er inderdaad verschil bestaat tusschen de eerste alinea en de tweede alinea van dit artikel der Grondwet.

Wat de eerste alinea betreft, waar er sprake is van de tractementen, pensioenen enz. die bij het tot stand komen der Grondwet aan de bedienaren der verschillende Kerkgenootschappen worden verzekerd, erkent de heer Schaper, dat er billijkheidsgronden zijn, om deze tractementen niet eenvoudig te schrappen, maar door uitbetaling van kapitaal aan deze kerkgenootschappen, als we zoo zeggen mogen, af te koopen. Hij ontkent altans niet, dat de Staat op historische gronden geacht kan worden zekere verplichting tot het betalen dezer tractementen en pensioenen te hebben, en wil alleen de rechtstreeksche betaling dezer tractementen door den Staat doen ophouden. Dat hij aan de uitkeering van de kapitalen de voorwaarde wil verbonden hebben, dat er waarborgen moeten worden verschaft, dat de aldus afgekochte kerkgenootschappen de verkregen gelden niet met verwaarloozing van de rechten der leeraren en hunne nagelaten betrekkingen zullen besteden, dunkt ons uitermate billijk en zal dan ook wel geen bezwaar bij iemand ontmoeten. De aldus door den Staat aan de Kerkgenootschappen bij wijze van restitutie van vroeger begaan onrecht uitgekeerde kapitalen behooren voor het doel besteed te worden, waarvoor de oorspronkelijke fondsen bestemd waren. En de Staat mag in dat opzicht waarborgen eischen. Anders zouden deze kerkgenootschappen de aldus uitgekeerde gelden wel eens voor een heel ander doel kunnen gebruiken.

Maar dit raakt de nadere uitvoering. Hoofdzaak is voor ons, dat ook de heer Schaper erkent, dat er hier van zekere rechten der Kerk sprake kan zijn, en niet met een pennekras deze rechten vernietigen wil. Hij neemt te dien opzichte geheel hetzelfde standpunt als wij. Was de uitbetaling dezer tractementen niet anders dan een *gunst* van de Overheid geweest, dan zou van een *afkoopen* dezer verplichting geen sprake kunnen zijn. Wanneer de Regeering tot liquidatie van Art. 171 overgaat, zal zij dus op den steun der sociaal-democraten mogen rekenen.

Ook wat de tweede alinea betreft, d.w.z. de tractementen en pensioenen, die bij wijze van vrijwillige subsidie aan de Dienaren der Kerken gegeven worden, neemt de heer Schaper hetzelfde standpunt in als de antirevolutionaire partij. Deze subsidies, waarvoor geen historische gronden zijn, behooren zonder meer te vervallen. Ook de grond, dien hij voor zijn voorstel aanvoert, is in hoofdzaak volkomen juist. Het is onbillijk, dat de Staat aan de burgers belastingen oplegt om daaruit deze subsidies te betalen, die slechts voor een deel dier burgers bestemd zijn. Teekenend is het echter, dat de heer Schaper daarbij blijkbaar alleen denkt aan de Nederlanders, die buiten de Kerkgenootschappen bevrediging zoeken voor hun religieuse behoefte d.w.z. aan vrijzinnigen en modernen, maar niet aan de leden der Kerkgenootschappen die geen subsidie ontvangen. Tot deze laatste groep behooren zeker meer dan een half millioen. Maar de heer Schaper rekent met deze groep niet, of althans noemt ze niet. Hij voelt blijkbaar alleen voor de eerste groep, wier aantal in ons land nog altoos zeer gering is.

Maar al is er dan wel een enkele aanmerking op dit voorstel te maken, toch zijn we dankbaar dat de heer Schaper Artikel 171 uitdrukkelijk ter sprake heeft gebracht. Dat de Grondwets-herzieningscommissie in haar geheel dat niet deed en ook Prof. Anema in zijn nota er geen gewag van maakte, zal wel daaraan liggen, dat de Regeering reeds bezig is met maatregelen te overwegen om de verplichtingen uit Artikel 171 voortvloeiende, te liquideeren. Met het oog op deze Regeeringsplannen kon het zelfs overbodig schijnen, dat de Commissie een wijziging of wegneming van Artikel 171 voorstelde.

Maar al kunnen we de onthouding van de Commissie op dien grond wel begrijpen, toch schijnt het ons, dat het voorstel van den heer Schaper niet zoo geheel overbodig is als het lijkt. Vooreerst zou de Regeering door een uitdrukkelijk voorstel der Commissie om Artikel 171 te schrappen of te wijzigen, een zedelijken steun hebben ontvangen bij hare onderhandelingen met de kerkgenootschappen en hare straks bij de Tweede Kamer in te dienen voorstellen. En ten tweede zal, wanneer met wederzijdsch goedvinden de liquidatie plaats vindt, Artikel 171 overbodig zijn geworden en dan toch moeten wegvallen.

In hoeverre de afzonderlijke voorstellen in zake Hoofdstuk VI door Professor Anema en den heer Schaper ingediend, kans hebben in de Tweede Kamer aangenomen te worden, weten we niet. Ook blijft natuurlijk af te wachten, hoe de Regeering met deze afzonderlijke voorstellen handelen zal. Ze is aan de voordracht van de meerderheid der Grondwetsherzieningscommissie niet gebonden. Maar wat ook de afloop moge wezen, we zijn dankbaar, dat vooral door Prof. Anema een poging beproefd is om tot een betere regeling van de positie der Kerken in ons Staatsrecht te komen.

Het antwoord van Prof. Visscher.

In het *Utrechtsch Provinciaal en Stedelijk Dagblad* van Zondag 12 December heeft Prof. Visscher een uitvoerig antwoord geplaatst op de critiek, door Prof. Geesink geoefend op het standpunt, door genoemden hoogleeraar ingenomen in zijn rectorale oratie over den *Eeuwigen vredetusschen Religie en Wetenschap*.

Natuurlijk is dit het volle recht van Prof. Visscher. Wie aangevallen wordt mag zich verdedigen. En dat Prof. Visscher dit niet zonder talent doet, spreekt bij een zoo welgeharnast ridder vanzelf.

Wat echter wel letwat zonderling aandoet, is dat *De Heraut* er letterlijk bij de haren bijgesleept wordt. Boven het artikel staat: *Eene sommatie van De Heraut*. In het artikel verklaart Prof. Visscher, dat hij liever het zwijgen had bewaard, omdat er al wrijving genoeg heerscht in het kamp der Gereformeerden, maar dat hij zich wel verdedigen moet, gesommeerd als hij was door Dr. H. H. Kuyper in *De Heraut* van 21 November. En aan het slot van het artikel wordt nog eenmaal gesproken van de sommatie van *De Heraut* en de verwachting geuit, dat *De Heraut* die hem sommeerde, nu ook deze verantwoording in haar geheel aan de lezers van dit blad zal mededeelen.

Mogen we de toedracht der zaken nog even in herinnering brengen? In een aankondiging van Prof. Geesink's rede »Lust en IJver" deelden we mede, dat Prof. Geesink enkele bedenkingen had geuit tegen het standpunt van Prof. Visscher en lieten daarop volgen: *we zien benieuwd wat Prof. Visscher hierop antwoorden zal*". Ziedaar alles. Van een sommatie was geen sprake, en nog veel minder daarvan, dat we Prof. Visscher tot verantwoording zouden geroepen hebben. We zijn geen rechter in dit geding, en nog veel minder matigen we ons aan hem ter verantwoording te roepen. De schel klinkende titel boven zijn artikel had gerust achterwege kunnen blijven. We namen alleen met belangstelling kennis van dit wetenschappelijk debat. En zooals een toeschouwer bij een interessant schaakspel met nieuwsgierigheid den volgenden tegenzet zal afwachten, zoo ging het ons. Meer dan dit is door ons niet gezegd. En het is, zacht uitgedrukt, niet geheel juist, wanneer Prof. Visscher nu de voorstelling geeft, alsof wij door onze »sommatie« hem als 't ware een antwoord zouden afgeperst hebben.

Er is daarom ook geen enkele reden voor ons, om dit breed uitgewerkte antwoord, dat meer dan drie kolom beslaat van ons blad, over te nemen, vooral niet waar hij deze zelfverdediging niet aan ons blad, maar aan een liberaal orgaan ter opname zond. Het is wel wat veel gevergd om zulk een stuk, nog wel in *zijn geheel*, over te nemen, dat eerst elders ter plaatsing werd aangeboden. Ook op persgebied behoort zekere hoffelijkheid van vormen te heerschen.

Daarbij komt, dat we aan onze lezers zelfs niet meegedeeld hebben, *welke* bedenkingen Prof. Geesink had ingebracht. We zouden, om onze lezers tot een billijk oordeel in staat te stellen, dan eerst het betoog van Prof. Geesink moeten overnemen; daarna het uitvoerige antwoord